

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

SOS-Lapsikylä kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma). SOS-Lapsikylä haluaa nostaa lausunnossaan esille erityisesti lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten näkökulmaa.

SOS-Lapsikylä pitää periaatepäätöstä toimenpiteineen yleisesti kannatettavana. Oikeus osallistua ja tulla kuulluksi on tärkeä lapsen oikeus, jonka toteutumisessa on vielä tehtävää. SOS-Lapsikylä haluaa myös yhtyä Lastensuojelun keskusliiton lausuntoon painottaessaan, että tunne yhteisöön kuulumisesta on edellytys kiinnostukselle vaikuttaa. Pelkästään vaikuttamiseen keskittyvillä toimenpiteillä ei välttämättä tavoiteta niitä, jotka eivät arjessaan tule kohdatuksi tasavertaisina yksilöinä ja jotka eivät koe tulevansa kuulluksi. Tämä koskee erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, kuten esimerkiksi lastensuojelun piirissä eläviä lapsia.

Painotamme lisäksi tausta-aineistossa esille tulevia teemoja yhdenvertaisuudesta ja syrjimyksen tai syrjimättömyyden kokemuksesta. Jotta vaikuttamistoiminnoista ei tule päälle liimattuja tai ns. ”näennäisosallistumista”, tulee lasten omaan elämään liittyvistä sekä yhteisistä asioista kiinnostumisen rakentua osallisuuden kokemuksen kautta. Huomiota tulee kiinnittää erityisesti käytänteiden ja toimintatapojen muuttamiseen. Tässä työssä tulee varmistaa henkilö- ja taloudelliset resurssit niin kansallisesti kuin hyvinvointialueilla ja kunnissa. Työ osallisuuden tunteen vahvistamiseksi ja vaikuttamistoimintojen lisäämiseksi vaatii myös aikaresurssia.

SOS-Lapsikylä haluaa lisäksi painottaa, että periaatepäätös tavoitelinjauksineen kattaa monin osin kannatettavia toimenpiteitä, mutta demokratiaohjelmaan tulee vielä konkretisoida toimenpiteiden tukemista ja seuraamista valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti, jotta tavoitelinjaukset voivat

toteutua. Järjestösektorille on toimenpiteissä annettu paljon painoarvoa, mikä on hienoa järjestökentän työn asiantuntemuksen tunnistamisen näkökulmasta, mutta resurssikysymykset toimenpiteiden toteuttamisesta ja seurannasta jää vielä auki.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Äänestysaktiivisuutta edistävä tavoite on kannatettava. Tässä työssä tulee muistaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät toisaalta mahdollista erityishuomiota vaativana ryhmänä sekä toisaalta lapsen elämän ns. ”yhtenä normaalina”. Tällä tarkoitamme esimerkiksi lastensuojelun piirissä elävien lasten tunnistamista normaaleina lapsina, joita tukea pohtimaan omaan elämään liittyviä asioita ja vaikuttamistoimia myös lastensuojelupalveluiden ulkopuolelta, esimerkiksi erityisesti vaali- ja äänestystyössä. Lapsiin ja nuoriin tulee taustasta riippumatta suhtautua arvostavasti. Tämä vaatii esimerkkiä aikuisilta kaikissa kohtaamisissa ja viestinnässä.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja

äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

SOS-Lapsikylä pitää hyvänä, että heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen merkitys on tunnustettu periaatepäätöksessä. Toimenpiteet lapsille ja nuorille mahdollisiin toimielimiin osallistumisen vahvistamiseksi sekä toimielinten aseman vahvistamiseksi ovat kannatettavia. Lisäksi tulee huolehtia siitä, että eri taustoista tulevia lapsia ja nuoria kannustetaan osallistumaan ja osallistumista tuetaan kunkin tarvitsemalla tavalla. Tietoisuuden lisäämistä nuorisovaltuustoista sekä oppilas- ja opiskelijakunnista tulee lisätä ja tehdä toimenpiteitä niiden monimuotoisuuden varmistamiseksi, jotta erilaisista taustoista tulevat lapset ja nuoret ovat edustettuina näissä ryhmissä. Lisäksi SOS-Lapsikylä pitää myönteisenä, että tavoitteita koordinoidaan kansallisen lapsistrategian ja valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman kanssa. Lisäksi haluamme myös painottaa, että mahdollisten uusien ja jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden tehokkaammassa hyödyntämisessä merkityksellistä on muistaa lasten ja nuorten oikea-aikainen osallistuminen, eikä esimerkiksi vain lopullisen päätöksen/toimenpiteen kommentointi.

Myös erityisesti lastensuojelu piirissä elävien lasten näkökulmasta erilaisissa sosiaalipalveluissa kaiken henkilöstön tulee olla tietoisia lapsen oikeudesta osallistua. Lisäksi erityisesti kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä osallisuus- ja vaikuttamistyössä tulee vahvistaa osana mainittuja toimenpiteitä.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

SOS-Lapsikylä näkee, että erityisen merkityksellistä on hyödyntää olemassa olevia kontakteja (järjestöt, tutkimus- ja kehittämishankkeet) lapsiin ja nuoriin erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten tavoittamiseksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
 - mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.
-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

SOS-Lapsikylä kannattaa monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja niiden edistämistä. Monia hyviä kanavia on jo olemassa ja kehitetty esimerkiksi järjestösektorilla. Yhteistyö ja tunnettuuden kasvattaminen ovat näissä menetelmissä tärkeitä. Lisäksi on tärkeää, että samalla kun digiosallistumista vahvistetaan, muistetaan panostaa myös kasvokkain kohtauksiin ja keskusteluihin. Puntaroivan demokratian menetelmät ovat kannatettavia, erityisesti tuottamassa aikuisille tietoa sekä mahdollisesti käydä yhdessä keskustelua lasten ja nuorten kanssa. Hyvän keskustelun kulttuurin rakentumisessa on tärkeää muistaa monipuolisuus osallistuvissa ryhmissä ja toisaalta esimerkillisen keskustelukulttuurin rakentumisessa aikuisilta lapsille.

Lisäksi menetelmät, joissa lapset ja nuoret voivat osallistua esimerkiksi kertomatta tai painottamatta taustaansa ja joissa kaikki keskustelevat tasa-arvoisina osallistujina, voivat toimia esimerkiksi lastensuojelun stigman purkamisessa. Tavoitelinjauksen 9 kirjaus keskustelujen tulosten

paremmasta hyödyntämisestä on tärkeä. Tämän lisäksi tarvitaan raportointia ja arviointia menetelmien käytöstä.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

SOS-Lapsikylä kannattaa tietoisuuden lisäämistä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti. Huomiota tulee kuitenkin kiinnittää tukeen, jota rahoituksen haku saattaa vaatia. Lisäksi lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen sekä EU-tasolla keskustelun käyminen ja esimerkiksi parhaiden käytänteiden jakaminen sekä mahdollisten olemassa olevien lasten ja nuorten vaikuttamismekanismien hyödyntäminen kansallisesti tulee ottaa huomioon.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Hiltunen Anna
SOS-lapsikylä